

GİRİŞ

KARTOGRAFİK ZORUNLULUK

Harita hem oldukça basit bir araç hem de güçlü bir kavramsal figürdür. Herkes haritanın ne olduğunu ve ne için kullanıldığını zaten biliyor ancak harita aynı zamanda eleştirel kuram ve ötesinde çok tartışılan bir nesne veya metafordur. Haritalama, imparatorlukla, toplumsal baskıyla ve örneğin şu ya da bu grubun siyasi çıkarı için mekân temsillerini manipüle etmeye yönelik her türlü ideolojik programla ilişkilendirilmiştir. Haritalama ayrıca her türlü özgürleştirici siyasi proje için hayati önemde görülmüştür zira mekânsal ve sosyal temsil ihtiyacı, haritalanmamış bölgelerin potansiyel yönelim bozukluğu ve yabancılaşmasının ortasında kendini fazlasıyla belli etmektedir. Daha temel, varoluşsal bir düzeyde, haritalama kaçınılmaz (nötr dememek gerekir) bir faaliyet olarak görülebilir çünkü bireysel özne, diğer öznelerle ilişkisi ve daha geniş, nesnel bir gerçeklikle ilgili konumunu hayal ederek yönlendirmeye çalışmaktan kaçınmaz. Gerçekten de herhangi bir kartografik girişimin içerdiği çoklu belirsizliklere rağmen haritalamanın varlığımız için neredeyse elzem olduğu öne sürülebilir. Haritalıyorum, öyleyse varım.

Harita çizme gerekliliği, belki de en çok, kişinin kaybolduğu, başka yerlere göre yerini belirleyebilecek rehberler ya da işaretler aradığı durumlarda aciliyetini hissettirir. Bir harita istemek ya da birinden haritalama yapmasını talep etmek, kişinin kendi yönelim bozukluğunu, mekânda yerinden edilmişliğini ya da yer duygusunu kaybettiğini kabul etmektir ki bu da kuşkusuz yabancılaştırıcı olduğu kadar dehşet vericidir. Martin Heidegger ve Jean-Paul Sartre'ın varoluşsal durumuna eşlik eden kaygıya benzer bir şekilde kaybolmakla ilişkilendirilen mekânsal kaygı, başka türlü hafife alınabilecek veya bilinçdışında güvenli bir şekilde saklı bırakılabilecek yer ve

mekâna dair içgüdüsel bir farkındalığı beraberinde getirir. Ani bir harita oluşturma ihtiyacı ya da en azından bir haritaya erişim ihtiyacı, erişme ihtiyacı duymak, insanlığın her zaman içinde taşıdığı toposfreniyi ön plana çıkarır; bir öznenin çevresiyle etkileşimlerini karakterize eden sürekli ve huzursuz bir *placemindedness* (yer-düşüncelilik); bu etkileşimin kendisi, herhangi bir kişisel deneyimin yaşanmış mekânını (örneğin alışveriş merkezinde bir gezinti) ve herhangi bir bireyin kavrayışının ötesinde olan soyut mekânın doğru temsilini (daha geniş bir ulusal, uluslararası ya da nihayetinde evrensel bir “dünya sistemi” mekânı) içerecek kadar geniş bir şekilde kavranır. Her ne kadar yönümüzü şaşırdığımız anlarda en yoğun şekilde hissedilse de sürekli bir yer-düşüncelilik ve harita çıkarma ihtiyacı varoluşumuzun değişmez özelliğidir. Topofreni neredeyse tüm insan faaliyetlerini karakterize eder çünkü bir yer hissi düşünce, deneyim ve varoluşun temel bir unsurudur —üstelik yer değiştirme ve yerine koyma konuları, yerler arasındaki ve üzerindeki hareketler ve yer, mekân, bireyler, topluluklar, olaylar gibi çok çeşitli ilişkilerin de bahsedilmeye değer olduğu söylenmeden geçilemez.

Bu doğrultuda, bir yeri düşünmenin zaten haritalamak olduğunu belirtmek gerekir. Bu kartografik zorunluluk, mekânsal hayal gücünün kalbinde yatar. “Daima haritala!” sloganının, Fredric Jameson’un *The Political Unconscious* (Siyasal Bilinçdışı) eserinde “Daima tarihselleştir!” sözünün ironik gücünü taşımadığı doğrudur ve “Daima haritala!” ifadesi, kesinlikle Alec Baldwin’in unutulmaz “Her zaman kapatmaya odaklan!” repliğinin Glengarry Glen Ross’un film versiyonundaki zehirli, avcı nitelikteki çevikliğine sahip değildir. Ancak kartografik zorunluluk, akılda kalıcılık konusundaki tüm eksikliklerine rağmen bu eksiklikleri görünür evrenselliğiyle telafi eder. Farkında olsak da olmasak da her zaman haritalama yaparız.

Kısmen bireysel ve kolektif öznelerin kendilerini temsil edilemez bir toplumsal bütünlükle ilişkili olarak temsil etme ve konumlandırma yönündeki bilinçli çabaları olarak anlaşılan bir faaliyet olan küreselleşme çağında bilişsel haritalamadan bahseden Jameson, “bunun için çabalamamız gerekmediğini, aynı zamanda süre-

cin farkında olmadan bunu her zaman yaptığımızı” ileri sürmüştür.¹ Bunu farklı hatta çelişkili anlamlar taşıyan figürler ve anlatılar aracılığıyla gerçekleştiririz ancak aynı zamanda bu figürler ve anlatılar, yaşadığımız ve hayal ettiğimiz dünyayı anlamlandırdığımız araçlar olarak da işlev görür. Bu şekilde, haritalama kalıcı, karmaşık ve çok yönlü bir faaliyettir. Tasvir ettiği mekânların ve yerlerin mecazi veya figüratif temsilini sunar ve bu temsil, çeşitli amaçlar için az ya da çok, onu kullananlar için yararlıdır. Mekânsal odaklı eleştirilenlerin uzun süredir iddia ettiği gibi, haritalama edebi üretimle alakasız olmayan bir faaliyet olarak görülebilir. Her iki pratik de çeşitli deneyim verilerini ve soyut izdüşümleri ya da yapıları, geçici de olsa anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde düzenler ve koordine eder; bu bütün daha sonra dünyayı anlamlandırmak ya da ona bir biçim vermek için kullanılabilir. Bunlar kendimizi yönlendirmenin, diğer mekân ve yerlerle ilişkili olarak bir yer duygusu oluşturmanın ve nihayetinde küçük ölçekli iç mekân tasarımıyla daha büyük ölçekli bölge, ulus ve gezegen ölçeklerine ve geniş dünya sisteminin kendisine kadar çeşitli mekânsal ve sosyal referans çerçevelerinin bir şekilde tutarlı bir imgesini tasavvur etmenin yolları hâline gelir.²

Bu kitap boyunca kullanıldığı şekliyle, haritanın bir metafor olarak anlaşılması gerekir ancak figüratif olmasından dolayı gücünden hiçbir şey kaybetmez. Aslında sadece metaforik olduğunu söyleyebilirim çünkü edebi haritacılık projesinin hem nedeni hem de temeli olan mekânsal imgelem, zorunlu olarak “gerçek” mekânlarla, örneğin coğrafya ve mimariyle olduğu kadar ister sosyal alan ister gezegen ister evren olarak düşünölsün, dünyayı oluşturan hayali mekânlarla da bağlantılıdır. Dolayısıyla, Edward W. Soja’nın mekânın kavranması, algılanması ve deneyimlenmesine yönelik “triyaletik” yaklaşımı, “gerçek ve hayali” mekânları analiz için gerçek nesne olarak ortaya koymuştur. Soja “üçüncü mekânı,” fiziksel ve zihinsel mekânlar yani dışarıdaki “gerçek” coğrafya ile zihnimizde taşıdığımız mekân temsilleri (sırasıyla birinci ve ikinci mekân) arasındaki ayrımı sadece köprülemenin değil, aynı zamanda dönüştürmenin ve “ötekileştirme”nin de bir yolu olarak